

© Prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc, 1996, 2001, 2007, 2010

© EKOPRESS, s. r. o., 2001, 2007, 2010

ISBN 978-80-86929-60-6

OSKAR KREJČÍ

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

Vydalo nakladatelství EKOPRESS, s. r. o., K Mostu 124, Praha 4
4. aktualizované a rozšířené vydání, v Ekopressu 3., Praha, 2010

Obálku navrhl akademický sochař Štěpán Kotrba

Odpovědná redaktorka Iva Kapcová

Sazba EKOPRESS, s. r. o.

Tisk Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

ISBN 978-80-86929-60-6

www.EKOPRESS.cz

Obsah

Úvod k 4. vydání	11
Úvod k 3. vydání	12
Úvod k 2. vydání	13
Úvod k 1. vydání	14

PROLOG: 1/ POVAHA MEZINÁRODNÍ POLITIKY	17
---	-----------

I. ČÁST GLOBÁLNÍ POLITICKÝ SYSTÉM

A. Historické schéma vývoje světového systému

2/ Premoderní svět.	29
3/ Zrod světového systému	39
4/ Evropský koncert	61
5/ Světové války	76
6/ Studená válka	95

B. Systémová rovnováha

7/ Anarchie a mocenská rovnováha	127
8/ Konflikt, krize, válka	141
9/ Struktura světového politického systému	150
10/ Multipolarita, bipolarita, hegemonie	157
11/ Kolektivní bezpečnost	168
12/ Světový stát.	177

C. Aktéři světové politiky

13/ Stát.	185
14/ Národní stát.	201
15/ Mezistátní organizace.	213
16/ Nevládní mezinárodní instituce	231
17/ Suverenita státu.	238
18/ Smíšený systém.	248

II. ČÁST POLITICKÝ PROCES

D. Zahraniční politika

19/ Národní zájem	265
20/ Doktrína, strategie a techniky	274
21/ Instrukce	292
22/ Státník	305
23/ Racionální zahraniční politika	322

E. Kooperace

24/ Diplomacie	335
25/ Právo a režim	368
26/ Morálka	402

F. Konflikt

27/ Propaganda, špionáž, terorismus	415
28/ Ozbrojený konflikt	438
29/ Válka	458
30/ Kontrola zbrojení a odzbrojení	480

III. ČÁST TEORIE MEZINÁRODNÍ POLITIKY

G. Realismus

31/ Prototeorie	501
32/ Geopolitika	523
33/ Politický realismus a neorealismus	547
34/ Teorie závislosti	559

H. Idealismus

35/ Politický idealismus	571
36/ Funkcionalismus a neofunkcionalismus	583
37/ Teorie komplexní vzájemné závislosti	591

I. Scientismus

38/ Behaviorální revoluce	601
39/ Teorie rozhodování	608
40/ Systémová teorie	622
41/ Teorie her	629
42/ Rozkvět, či krize teorie?	638

EPILOG: 43/ BUDOUCNOST GLOBÁLNÍ POLITIKY	647
--	-----

Slovník základních pojmů	665
Odkazy	699
Použitá literatura	725
Věcný rejstřík	743

MAPY, TABULKY, SCHÉMATA, GRAFY

MAPY

Mapa č. 1: Mocenská centra světa v 16. století	46
Mapa č. 2: Evropa roku 1810	52
Mapa č. 3: Evropské koloniální říše v roce 1750	59
Mapa č. 4: Britská říše na přelomu 19. a 20. století	62
Mapa č. 5: Evropa po vídeňském kongresu roku 1815	64
Mapa č. 6: Svět v roce 1908	77
Mapa č. 7: Evropa po I. světové válce	85
Mapa č. 8: Svět v roce 1942	90
Mapa č. 9: Svět v 60. letech 20. století	115
Mapa č. 10: Svět na konci 20. století	119
Mapa č. 11: Rozšiřování Evropské unie	225
Mapa č. 12: Panevropa a ostatní světové regiony	258
Mapa č. 13: Rozšiřování NATO	361
Mapa č. 14: Huntingtonovy konfliktní civilizace	521
Mapa č. 15: Mackinderova představa světa z roku 1904	533
Mapa č. 16: Americkocentristická projekce	536
Mapa č. 17: Polární projekce světa	544
Mapa č. 18: Osy kontinentů	545
Mapa č. 19: Pacifickocentristická projekce světa	656

TABULKY

Tabulka č. 1: Mechanismus kontroly v politickém systému	22
Tabulka č. 2: Počet vojáků v armádách mocností (1470–1660)	43
Tabulka č. 3: Počet vojáků v armádách mocností (1690–1814)	56
Tabulka č. 4: Počet válečných lodí (1689–1815)	58
Tabulka č. 5: Počet obětí v největších válkách (1618–1815)	60
Tabulka č. 6: Relativní podíl na světové průmyslové výrobě	61
Tabulka č. 7: Vojenský personál mocností	69
Tabulka č. 8: Války mezi členy světového systému (1815–1913)	71
Tabulka č. 9: Počet padlých a zemřelých na zranění ve válkách evropských zemí (1815–1914)	72
Tabulka č. 10: Podíl na světové produkci (1880–1938)	78
Tabulka č. 11: Roční index průmyslové výroby (1913–1938)	80
Tabulka č. 12: Tonáž válečných lodí mocností (1880–1914)	82
Tabulka č. 13: Stavby armád a válečného námořnictva v předvečer I. světové války	83

Tabulka č. 14: Oběti I. světové války	84
Tabulka č. 15: Cena II. světové války	91
Tabulka č. 16: Války mezi členy světového systému (1914–1945)	93
Tabulka č. 17: Vývoj zbraní v době studené války	97
Tabulka č. 18: Vojenské výdaje v průběhu studené války	100
Tabulka č. 19: Konzervatismus versus liberalismus v USA	108
Tabulka č. 20: Války mezi členy světového systému (1945–1988)	111
Tabulka č. 21: Megatémata válek (1945–1989)	112
Tabulka č. 22: Chronologie dekolonizace	113
Tabulka č. 23: Břemeno vojenských výdajů (1979–1989)	118
Tabulka č. 24: Dva světové systémy	122
Tabulka č. 25: Eskalace konfliktu	144
Tabulka č. 26: Rozložení mezinárodních krizí v období 1919 až 1988	147
Tabulka č. 27: Výsledky ozbrojených konfliktů	147
Tabulka č. 28: Porovnání velikosti vybraných států světa	151
Tabulka č. 29: Mocnosti (1700–1995)	154
Tabulka č. 30: Velmocenská rivalita o vedoucí postavení do roku 1989	164
Tabulka č. 31: Mírové operace OSN (2009)	172
Tabulka č. 32: Síla a cena mírových operací OSN (1947–2009)	174
Tabulka č. 33: Odlišnost mezinárodních aktérů	186
Tabulka č. 34: Index schopnosti válčit	192
Tabulka č. 35: Národy v současných státech	208
Tabulka č. 36: Počet mezinárodních organizací	214
Tabulka č. 37: Orgány a organizace OSN	220
Tabulka č. 38: Chronologie západoevropské integrace	222
Tabulka č. 39: Největší nadnárodní korporace a vybrané státy (2009)	233
Tabulka č. 40: Zdroje síly při jednání hostitelského státu a nadnárodní korporace	234
Tabulka č. 41: Přímé zahraniční investice (2006–2008)	236
Tabulka č. 42: Mezinárodní systém: státocentrický a smíšený aktér	249
Tabulka č. 43: Podíl jednotlivých skupin států na světovém HDP, exportu a populaci (2000 a 2008)	251
Tabulka č. 44: Zahraniční politika USA podle republikánské a demokratické strany	271
Tabulka č. 45: Doktríny a strategie USA	284
Tabulka č. 46: Proměna povahy zahraniční politiky	297
Tabulka č. 47: Chování mocenské elity v době krize	319
Tabulka č. 48: Racionalita v zahraniční politice	325
Tabulka č. 49: Ekonomické sankce podle typu aktérů a cílů	364
Tabulka č. 50: Principy spravedlivé války	387
Tabulka č. 51: Zájmové osoby UNHCR (2008)	397
Tabulka č. 52: Největší skupiny běženců (2008)	397
Tabulka č. 53: Oficiální rozvojová pomoc zemí OECD (2008)	408
Tabulka č. 54: Vítězové soutěže o zahraniční pomoc USA	410
Tabulka č. 55: Cíle donátorů při dvoustranné ekonomické pomoci	410
Tabulka č. 56: Teroristické útoky ve světě (2005 a 2008)	432
Tabulka č. 57: Suroviny a konflikty	444

Tabulka č. 58: Největší vývozci a dovozci zbraní (2004–2008)	447
Tabulka č. 59: Mezistátní války podle typu aktérů (1945–1988)	447
Tabulka č. 60: Počty testů jaderných zbraní (1945–2009)	452
Tabulka č. 61: Státy s největšími vojenskými výdaji (2008)	454
Tabulka č. 62: Regionální vojenské výdaje (1999–2008)	455
Tabulka č. 63: Války mezi státy (1816–1988)	458
Tabulka č. 64: Frekvence sporných témat ústících ve válku	459
Tabulka č. 65: Jaderné zásoby velmocí (2010)	462
Tabulka č. 66: Strategické nosiče velmocí (2009)	465
Tabulka č. 67: Strategická triáda USA a Ruska	465
Tabulka č. 68: Občanské války (1816–1988)	477
Tabulka č. 69: Občanské války a intervence (1945–1989)	477
Tabulka č. 70: Válečné milénium	479
Tabulka č. 71: Smlouvy o omezení strategických zbraní	489
Tabulka č. 72: Hlavní multilaterální dohody o kontrole zbrojení	489
Tabulka č. 73: Hlavní dohody o kontrole zbrojení mezi USA a Ruskem (SSSR a státy SNS)	491
Tabulka č. 74: Ideologické rozdíly	518
Tabulka č. 75: Závislost USA na dovozu surovin	597
Tabulka č. 76: Teorie mezinárodní politiky	640
Tabulka č. 77: Hlavní ozbrojené konflikty v letech 1990 až 2008	648
Tabulka č. 78: Představy o budoucnosti světové politiky	649
Tabulka č. 79: Vojenský personál USA v zahraničí (1985–2009)	651
Tabulka č. 80: Vojenské ztráty v Afghánistánu a Iráku	654

SCHÉMATA

Schéma č. 1: Vnitrostátní politický systém	19
Schéma č. 2: Světový politický systém	21
Schéma č. 3: Bi-polycentrismus od 70. let do konce studené války	110
Schéma č. 4: Změna rovnováhy a riziko války	132
Schéma č. 5: Konflikt–krize–válka	143
Schéma č. 6: Vztah intenzity a fáze konfliktu k nástrojům řešení	145
Schéma č. 7: Mocenská pyramida ve světovém politickém systému	155
Schéma č. 8: Multipolární systém evropského koncertu	158
Schéma č. 9: Idea kolektivní bezpečnosti	169
Schéma č. 10: „Kolektivní bezpečnost“ jako konflikt aliancí	175
Schéma č. 11: Světový stát	179
Schéma č. 12: Počet států	199
Schéma č. 13: Klasifikace mezistátních organizací	215
Schéma č. 14: Politicko-bezpečnostní architektura Evropy	215
Schéma č. 15: Hlavní orgány OSN	219
Schéma č. 16: Typy regionální integrace	229
Schéma č. 17: Typy mezinárodních sítí	249
Schéma č. 18: Struktura národních zájmů	268
Schéma č. 19: Struktura ministerstva zahraničních věcí USA	294

Schéma č. 20: Rozhodování o zahraničněpolitických otázkách v Ruské federaci	296
Schéma č. 21: Rozhodovací politické pole	309
Schéma č. 22: „Černá skříňka“ rozhodovacího procesu	313
Schéma č. 23: Faktory rozhodování v zahraniční politice.	323
Schéma č. 24: Bezpečnostní dilema jako hra	327
Schéma č. 25: Formální uspořádání vyjednávání.	343
Schéma č. 26: Členění diplomatických tříd a hodností	352
Schéma č. 27: Civilní a vojenská struktura NATO	358
Schéma č. 28: Kapacita jaderných náloží.	462
Schéma č. 29: Vztahy ideologií	520
Schéma č. 30: Struktura politické geografie Friedricha Ratzela	526
Schéma č. 31: Převzetí a transformace Ratzelovy koncepce do nacistické ideologie	528
Schéma č. 32: Funkcionální integrace	586
Schéma č. 33: Svět mezi realismem a komplexní závislostí.	596
Schéma č. 34: Stát jako aktér	609
Schéma č. 35: Vztahy v systému	627
Schéma č. 36: Matice hry s identickými zájmy	631
Schéma č. 37: Matice hry s protikladnými zájmy	632
Schéma č. 38: Matice hry se smíšenými zájmy	633
Schéma č. 39: Věžňovo dilema	634
Schéma č. 40: Hra na kuře	635
Schéma č. 41: Scénáře vývoje světa.	660

GRAFY

Graf č. 1: Kolísání přírůstku světových vojenských výdajů (1951–1988)	101
Graf č. 2: Sovětsko-americké vztahy	103
Graf č. 3: Počet vládních a nevládních organizací (1900–2001)	121
Graf č. 4: Typy a vývoj ozbrojených konfliktů (1946–2008).	146
Graf č. 5: Počet konfliktů ve světě (2002 a 2009)	146
Graf č. 6: Možné interakce při růstu počtu států	159
Graf č. 7: Pravděpodobnost a důsledky války v různých strukturách	162
Graf č. 8: Počet obyvatel světa	201
Graf č. 9: Růst počtu členských států OSN	217
Graf č. 10: Indiferenční mapa volby „děla, nebo máslo“.	280
Graf č. 11: Triumf obchodu nad rozvojovou pomocí	409
Graf č. 12: Korelace mezi dodávkami zbraní a kooperací adresáta s dodavatelem	411
Graf č. 13: Akty mezinárodního terorismu (1975–2003)	430
Graf č. 14: Vývoj životních podmínek v různých regionech (1975–2004)	566
Graf č. 15: Ziskový vektor hry s identickými zájmy	630
Graf č. 16: Ziskový vektor hry s protikladnými zájmy.	631
Graf č. 17: Ziskový vektor hry se smíšenými zájmy	633
Graf č. 18: Regionální rozložení hlavních konfliktů	648
Graf č. 19: Prognóza vývoje vojenských výdajů ČR (2003–2025).	655

Úvod k 4. vydání

*Před čtvrtým vydáním knihy **Mezinárodní politika** prošel text aktualizací všech pasáží, které charakterizují současný stav světového politického systému. Protože změny ve světě byly výrazné, zvláště pak pokud jde o vývoj od unipolarity k multipolaritě, výrazně upraven byl epilog.*

Dílčí úpravy pak vznikaly díky diskusím, a to zvláště se studenty Vysoké školy mezinárodních a veřejných vztahů Praha a Fakulty politických věd a mezinárodních vztahů UMB v Banské Bystrici. Velmi přínosné byly i diskuse s kolegy na těchto dvou pracovištích a na Ústavu politických věd SAV v Bratislavě. Jim všem patří autorův dík.

Praha, 2010

Úvod k 3. vydání

*Nové vydání knihy **Mezinárodní politika** si vyžádal nejen zájem čtenářů, ale i přání autora přiblížit veřejnosti jak nové poznatky, tak i změny, které se v posledních letech odehrály ve světové politice. Nové poznání souvisí se třemi posuny. Především se výrazně změnilo ideově-teoretické zázemí politiky hegemonu světového politického systému, Spojených států. Tato skutečnost se odráží ve změněných prioritách zahraniční politiky této země i nástrojích, které užívá. Neméně závažný je obrovský nárůst množství a dostupnosti informací o mezinárodních vztazích, který souvisí s rozvojem internetu. V neposlední řadě byly českým čtenářům za uplynulých pět let prostřednictvím překladů, ale i díky původní produkci zpřístupněny některé teorie, koncepce a informace, které umožňují lépe porozumět dané tematice. To vše chce nové vydání **Mezinárodní politiky** zohlednit.*

*Obdobně jako u předchozího vydání by rád autor poděkoval studentům i kolegům z Fakulty politických věd a mezinárodních vztahů UMB v Banské Bystrici za to, že nejen vytvářeli podmínky k přípravě této upravené verze knihy, ale i za to, že svými připomínkami i diskusí umožňovali rozpoznat slabá místa vydání předchozího. Zároveň je nutné připomenout, že nové znění knihy **Mezinárodní politika** vznikalo při řešení grantových úkolů Ústavu politických věd SAV v Bratislavě, jehož vedení autorovi při práci velmi pomohlo.*

Praha, listopad 2006

Úvod k 2. vydání

*Začátek 21. století je ve srovnání s koncem století předcházejícího spojen s celou řadou změn ve světovém politickém systému. Proto též kniha **Mezinárodní politika** vyžadovala revizi. Také autor měl během pěti let od dokončení prvního vydání možnost seznámit se s řadou knih a článků, které ovlivnily jeho názory. V této souvislosti je nutné zmínit i recenze, které první vydání knihy **Mezinárodní politika** komentovaly. Nermalou pomocí byla spolupráce při řešení grantových úkolů Politologického kabinetu SAV. Zároveň autorův několikasemestrální kurz na Fakultě politických věd a mezinárodních vztahů UMB v Banské Bystrici, věnovaný mezinárodním vztahům, ukázal, které části prvního vydání jsou napsány málo zřetelně, či jsou nedostatečně vyargumentovány: diskuse během přednášek, na seminářích, ale i při zkouškách naznačily, kde je v knize vhodné či dokonce nutné použít jiné formulace nebo zvolit jiný přístup. Proto prvořadý autorův dík patří studentům zmíněné vysoké školy.*

Aktualizace byla důležitým a samozřejmým cílem autorských úprav. Změnila se doba, číselné řady v tabulkách se posunuly a zdomácněl nový typ zdrojů aktuálních dat – internet.

Snad tyto všechny skutečnosti zvýšily jak obsahovou hodnotu, tak i čtivost této knihy.

Praha, srpen 2001

Úvod k 1. vydání

Pro většinu lidí jsou úvahy o mezinárodní politice diskusí za hranicí osobní zkušenosti a také trochu exkluzivním tématem pro vyvolené. I zprostředkovaný kontakt může být zavádějící: pohled na válku v televizním přenosu se podobá hranému filmu, nákup zahraničního zboží nákupu domácích výrobků, celníci na přechodu hranic jednají podle předpisů stejně jako policisté v rodném městě; a přece jde o něco jiného. Onou tajuplnou odlišností ale nejsou pouze pompézní summity či recepce diplomatů. To podstatné, co činí z mezinárodní politiky něco zvláštního, je osobité fungování moci ve světovém politickém systému.

V této studii nevybočuje chápání mezinárodní politiky v zásadě z tradičního pojetí. Toto konstatování v první řadě znamená, že nejde o politiku mezi národy, ale převážně o politiku mezi státy ve světovém politickém systému. Dnes však již nejde pouze o politiku mezi státy, byť tato část mezinárodní politiky, pomocí které vlády suverénních států usilují o zajištění své bezpečnosti a naplnění dalších mnohdy konfliktních cílů a záměrů, je nejdůležitější. Jestliže ale spojení „politika mezi státy“ je příliš úzké, pojem „mezinárodní vztahy“ je naopak pro tuto studii příliš široký – kniha se totiž zaměřuje na ty části mezinárodních vztahů, které mají bezprostředně politický charakter, a stranou ponechává vztahy ekonomické, sociální, kulturní, ekologické. V tomto smyslu se tedy nejedná o „mezi-národní“ politiku ani o mezinárodní vztahy, ale o světovou politiku. Pojem „světová politika“ je však v českém prostředí často chápán jako politika ve světě, tedy například vnitrostátní politika v jiném státě, politika týkající se světa jako celku atd. Proto byl použit tradiční, z hlediska sémantiky nepřesný, v zásadě však srozumitelný název – Mezinárodní politika.

Říká se, že teoretiky mezinárodní politiky bývají lidé, kteří špatně znají filozofii, sociologii, právo, antropologii, etnografii, historii, zeměpis, ekonomii, psychologii atd. V této uctivé ironii se skrývá dvojitá pravda. Předně je nutné vždy vnímat teorii mezinárodních vztahů jako mezivědní obor. Zároveň je teorie mezinárodní politiky oborem, který vyrůstá ze styku jiných věd – což je dotyk, kde vždy poznání jiskří, ale kde se též

poznání často pohybuje s určitým zpožděním za hlavními vědními obory. I v této knize se poznávání mezinárodní politiky pohybuje po horních vrstvách různých vědních oborů. Protože jejím cílem je představit tu část politické teorie, která se týká mezinárodních vztahů, a tomu jsou podřízeny i ostatní poznávací nástroje, jsou dotyky s některými vědami jen letmé. Například historická data a události slouží jako nástroje a ilustrace: nalezení počátku věcí pomáhá pochopit jejich smysl a jsou vybrány i proto, aby umožnily lépe vyjádřit teoretickou koncepci knihy. Z tohoto hlediska je nelze pokládat za důležité proto, že by byly výsledkem samostatného pramenného studia, ale protože jsou chápány jako podstatné prvky z dějin z hlediska uvedené koncepce. Kniha však nikterak neusiluje o nějakou soukromou teorii: tížádost autora představit své vlastní názory byla na řadě míst textu potlačena ve snaze přiblížit čtenáři teoretické znalosti mezinárodních vztahů v dnešní světové akademické obci.